

УДК 378.015.31:613

ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ КУЛЬТУРИ І БЕЗПЕКИ І ЗДОРОВ'Я В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Романів Л.В., Іванушко Я.Г., Пішак О.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті висвітлюються питання необхідності формування культури безпеки і здоров'я молоді на сучасному етапі розвитку суспільства. Дослідження і аналіз наукової літератури вітчизняних авторів підкреслюють актуальність досліджуваної проблеми та наявність підґрунтя для становлення нового напрямку – педагогіки безпеки як наукового напрямку у педагогіці. Узагальнення літературних даних свідчить про те, що сучасний стан здоров'я української молоді є загрозою економічній і національній безпеці країни. Розглядаються окремі аспекти застосування здоров'язберігаючих освітніх технологій у процесі викладання дисциплін у вищих навчальних закладах. Підкреслюється необхідність формуванню у молоді мотивації щодо формування культури здоров'я, ідеології збереження здоров'я нації та індивідуального здоров'я молоді як головного потенціалу країни.

Ключові слова: культура безпеки, здоров'язберігаючі технології, професійна підготовка, фахівці, мотивація.

Постановка проблеми. Одним із основних факторів забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку країни є культура безпеки життєдіяльності, формування і розвиток якої – актуальна проблем сьогоднішнього дня. Комплексний і системний розвиток культури безпеки і здоров'я людини дозволить значно підвищити рівень духовно-морального і патріотичного виховання, скоротити людські та матеріальні втрати.

Одним із напрямків вирішення проблеми є формування високої внутрішньої культури населення і, насамперед, молоді, що, головним чином, визначається рівнем освіти з питань безпеки та захисту населення, оскільки рівень безпеки суспільства значною мірою залежить саме від якості освіти у даній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох літературних джерелах питання культури безпечної діяльності людини розглядається переважно у межах культури особистості. Відомими є дослідження змісту «культури безпеки життєдіяльності» (Ю. Воробйов, М. Зоріна, І. Немкова), а також формування «культури безпеки» (С. Данченко, Ю. Іванов), «культури особистої безпеки» (В. Мельник, В. Мошкін) і «масової культури безпеки» (В. Ляшко, А. Снегірьов); формування культури безпеки життєдіяльності в школі (С. Якушева, В. Мошкін); прищеплення культури безпечної діяльності студентам у вищій школі (В. Сапронов, В. Гафнер, О. Шаровагова, Л. Сорокіна, М. Зоріна, В. Михайлюк). Ступінь же розробленості цієї проблеми – формування безпосередньо культури безпеки професійної діяльності студентів ВНЗ – продовжує залишатися недостатнім. Питання формування культури здоров'я висвітлюється у працях багатьох дослідників (Р. Айтман, Г. Апанасенко, І. Брехман, М. Гончаренко, Л. Омельченко, В. Оржеховська, В. Точилов). Зазначається, що формування культури здоров'я студентів повинно починатись з першого курсу і забезпечуватись педагогічними умовами, взаємодією викладачів і студентів і має своє коло невирішених проблем.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Збереження та відтворення здоров'я знаходяться у прямій залежності від рівня культури здоров'я. Формування культури здоров'я особистості починається з перших кро-

ків людини у соціальному світі. Одним з дієвих факторів, що впливає на розвиток в людині соціального та біологічного начал є процес формування власної культури безпеки та здоров'я.

Вищий навчальний заклад – це особливий соціальний інститут, що має потенційні можливості при незначній інтенсифікації навчального процесу впроваджувати здоров'язберігаючі технології, проводити роботу з формування культури здоров'я студентів без зміни програми за профілем навчання. Час навчання у вищій школі – сприятливий і достатній за тривалістю період для формування в студентів стійкої мотивації на тривале й здорове життя. Значні можливості з формування культури здоров'я студентів мають викладачі кафедр фізичного виховання. Вони здатні на якіснішому рівні розв'язувати завдання збереження й зміцнення здоров'я студентів, виховувати дбайливе ставлення до нього. Однак реалізація цього завдання неможлива зусиллями лише викладачів фізичного виховання та безпеки життєдіяльності. Тільки цілеспрямована робота всього колективу вищого навчального закладу спроможна внести певні корективи до навчальних програм для їх інтенсифікації, спрямованої на зміцнення фізичного, психічного, духовного здоров'я студентів.

У системі вищої освіти особливого значення набувають принципи виховання, орієнтовані на визнання цінності студента як особистості, його права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей. Проблема формування культури здоров'я студентів засобами фізичного виховання стає актуальною як один із напрямів його всебічного розвитку. У міру оволодіння знаннями в галузі збереження й зміцнення здоров'я студент повинен набути здатності дбайливо ставитися до власного здоров'я й здоров'я навколишніх. Тому формування культури здоров'я студентів є загальним завданням виховання у вищому навчальному закладі.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні аналітичного та методологічного забезпечення медико-біологічних аспектів безпеки життя та культури здоров'я у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах конкурентоспроможність сучасного фа-

хівця багато в чому залежить від його здоров'я. Здоров'язберігаюча складова є важливою частиною нових технологій навчання та ставить відповідні вимоги до таких технологій. Екологічна ситуація, низький рівень культури харчування, медичних і валеологічних знань, культури безпечної життєдіяльності, фізичної активності сприяють низькому рівню здоров'я населення. Тому вагомого значення все більшої ваги набувають здоров'язберігаючі технології, елементи яких повинні знаходити все більше місця у освітньому процесі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах.

Важливість цієї проблеми обумовлено статистичними даними погіршення стану здоров'я молоді нашої держави. Кількість студентів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, за даними Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту складає у 2000 році – 65091, у 2002 році – 69571, у 2003 році – 74885, у 2004 році – 75054, у 2005 році – 79761, у 2006 році – 83323. Так, статистичні показники, наведені Державним комітетом України з питань фізичної культури і спорту та Державним комітетом молодіжної політики, спорту і туризму [6, с. 58] свідчать про те, що 90% абітурієнтів мають відхилення у стані здоров'я, 50% – незадовільний рівень фізичної підготовленості, 18% не можуть займатися фізичною підготовкою за станом здоров'я [3, с. 154].

Зазначені показники (низький рівень фізичної активності, ріст захворюваності, поширеність шкідливих звичок та різних форм залежності) свідчать про необхідність активної роботи щодо мотивації молоді, зокрема студентів вузів, до формування культури здоров'я, його фізичної, психічної, соціальної і духовної складової.

Поняття «здоров'язберігаючі технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності закладу освіти щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я молоді.

Під здоров'язберігаючими технологіями вчені пропонують розуміти:

- сприятливі умови навчання учасників педагогічного процесу (мінімізація стресових ситуацій, адекватність вимог і методик навчання та виховання);

- оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм);

- повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Здоров'язберігаючі технології дозволяють сформуванню соціальної зрілості випускника, забезпечити можливість реалізувати свій інтелектуальний та фізичний потенціал, зберегти і підтримати фізіологічне здоров'я молоді [9, с. 279].

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій [4, 5, 7, 8] дає можливість виокремити такі їх види:

- захисно-профілактичні: спрямовані на захист учасників навчально-виховного процесу від несприятливих для здоров'я впливів (дотримання санітарно – гігієнічних вимог, проведення щеплень тощо);

- компенсаторно-нейтралізуючі: використовуються для нейтралізації негативного впливу

чинників зовнішнього середовища (адекватний руховий режим, вітамінізація та оптимізація харчового раціону тощо);

- стимулюючі технології: дозволяють активізувати власні ресурси організму (традиційні та нетрадиційні техніки загартовування, фізичні навантаження);

- інформаційно-навчальні: покликані забезпечити рівень освіченості в питаннях здоров'я.

Згідно даних О. Ващенко, розрізняють наступні типи здоров'язберігаючих технологій [2, с. 3–4]:

- технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в навчальному закладі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;

- оздоровчі технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартовування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

- виховання культури здоров'я – виховання особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Хоч ми навели тільки деякі із запропонованих науковцями класифікацій здоров'язберігаючих освітніх технологій, слід зазначити, що поняття «здоров'язберігаюча» можна застосувати до будь-якої педагогічної технології, яка в процесі реалізації створює необхідні умови для збереження здоров'я основних суб'єктів освітнього процесу. Важливо розуміти, що будь-яка педагогічна технологія має бути здоров'язберігаючою.

Запровадження здоров'язберігаючих технологій в освітній процес пов'язано з використанням медико-гігієнічних, фізкультурно-оздоровчих, лікувально-оздоровчих, соціально-адаптованих, екологічних здоров'язберігаючих технологій та технологій забезпечення безпеки життєдіяльності. Використання здоров'язберігаючих та здоров'яформуючих технологій у процесі навчання дозволяє здійснити комплексну оцінку умов життєдіяльності, зберегти фізичний та психічний потенціал молоді, сформувати більш високий рівень стану здоров'я і навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи, поліпшувати якість життя суб'єктів

освітнього середовища [1, с. 6]. Однак такі технології не можуть бути відокремлені від загальної педагогічної системи, а навпаки, повинні зважено, ґрунтовно й раціонально використовуватись у комплексі з іншими.

Враховуючи той факт, що відповідні знання, уміння та навички є необхідною умовою безпечної поведінки людини, цим питанням приділяється значна увага в освітній сфері. Зокрема, на основі напрацювань закордонних та вітчизняних науковців у сфері безпеки в Україні реалізується концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини», відповідно до якої викладається комплекс дисциплін, а саме «Валеологія», «Основи медичних знань», «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Цивільний захист». Разом з тим, існуючий стан справ свідчить про те, що наявність у студентів сукупності знань та умінь є недостатнім для забезпечення безпеки. Важливо, щоб безпека стала пріоритетною ціллю та внутрішньою потребою людини, колективу та суспільства. Цього можна досягти шляхом формування нового світогляду, норм і традицій безпечної поведінки, тобто становлення цілісної культури безпеки як елементу загальної культури, що дозволяє реалізувати захисну функцію людей. Ця культура має базуватися на наукових і системних підходах.

Нині особливою актуальністю набуває створення системи безпеки життя і діяльності людини в умовах подальшої глобалізації економіки та розвитку науково-технічного прогресу. Одним із напрямів вирішення проблеми є формування високої внутрішньої культури населення і, насамперед, молоді, що, головним чином, визначається рівнем освіти з питань безпеки та захисту населення, оскільки рівень безпеки суспільства значною мірою залежить саме від якості освіти в даній сфері.

Пріоритетним завданням вищих навчальних закладів є підготовка висококваліфікованого фахівця, органічно адаптованого до взаємодії з навколишнім світом, спроможного до вирішення завдань як специфічно технологічного характеру, так і глобальних проблем, що виникають у процесі життєдіяльності людства загалом. Саме тому необхідно звертати першочергову увагу на дисципліни, спрямовані на вирішення цих задач – «Безпека життєдіяльності», «Основи медичних знань», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі», «Цивільний захист».

Про низький рівень культури безпеки, яка є елементом загальної культури, що реалізує захисну функцію людей, свідчить високий рівень травматизму у побуті, від якого щороку потерпає від 2 до 4 тис. осіб, високі показники передчасної смертності від зовнішніх причин і поширення соціально небезпечних хвороб. Хоч чисельність потерпілих у невиробничій сфері також має позитивну тенденцію до зниження, але за показником потерпілих у розрахунку на одну тисячу працюючих Україна втричі перевищує його значення в країнах Європи.

Висока смертність від соціально зумовлених хвороб (туберкульоз, СНІД, алкоголізм, куріння тощо) та зовнішніх причин смерті (нещасні випадки, отруєння, травми), переважання у струк-

турі передчасної смертності причин, пов'язаних зі способом життя, наявність вагомої частки смертей, яких можна було запобігти, – усе це призводить до значних демографічних втрат.

Основною особливістю застосування здоров'язберігаючих технологій у ВНЗ України є розробка науково-методичних підходів, які вирішують подвійне завдання: навчання самозбережувальної поведінки та активація мотиваційної складової в перспективі неперервної освіти.

Впровадження здоров'язберігаючих технологій сприяє формуванню у молоді адекватної моральної самооцінки, дає можливість організувати дієву роботу зі створення позитивної мотивації щодо здорового способу життя, підтримати, посилити позитивні моральні якості, активізувати їх прояви, перебудувати і змінити негативні форми поведінки молоді на позитивні.

Очевидно, що саме освітні здоров'язберігаючі технології можуть сприяти формуванню культури здоров'я, ідеології збереження здоров'я нації та індивідуального здоров'я молоді як головного потенціалу країни.

Проведені дослідження свідчать про те, що факторами, які впливають на погіршення стану здоров'я у молоді, є наступні: незбалансоване та неправильне харчування; моральне і психічне навантаження; шкідливі звички; погані матеріальні умови.

Таким чином, існує нагальна соціальна проблема, пов'язана з вкрай низьким рівнем здоров'я української молоді, що потребує більш глибокого детального аналізу його стану, розробки нових підходів дослідження. Зважаючи на виключне значення молодого покоління для сьогодення та майбутнього розвитку українського суспільства, вирішення цієї проблеми набуває першочергового значення.

Враховуючи реалії сьогодення, формування культури безпеки та здоров'я студентів в умовах модернізації навчально-виховного процесу повинно базуватися на таких складових:

– по-перше, підвищенні якості педагогічного процесу, його модернізації, модифікаційних змін у навчальному процесі;

– по-друге, збільшенні уваги до викладання так званих безпекових дисциплін в освітньому процесі, зокрема це стосується таких дисциплін як «Безпека життєдіяльності», «Основи медичних знань», «Основи охорони праці», «Цивільний захист», «Охорона праці в галузі»;

– по-третє, перегляді нормативно-правової бази та її гармонізації з міжнародним законодавством щодо викладання даних дисциплін.

Висновки. Впровадження здоров'язберігаючих технологій сприяє формуванню у молоді адекватної моральної самооцінки, дає можливість організувати дієву роботу зі створення позитивної мотивації щодо здорового способу життя, підтримати, посилити позитивні моральні якості, активізувати їх прояви, перебудувати і змінити негативні форми поведінки молоді на позитивні.

Очевидно, що саме освітні здоров'язберігаючі технології можуть сприяти формуванню культури здоров'я, ідеології збереження здоров'я нації та індивідуального здоров'я молоді як головного потенціалу країни.

Список літератури:

1. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України / Т. Є. Бойченко // Основи здоров'я і фізична культура. – 2008. – № 11-12. – С. 6-7.
2. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі // Здоров'я і фізична культура. – 2006. – № 8. – С. 1-6.
3. Завидівська Н. Н. Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів економічного профілю / Н. Н. Завидівська // Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 152-157.
4. Кириленко С. В. Проблема формування культури здоров'я в історії теоретичної думки та в сучасній практиці // Педагогіка і психологія. – Вісник АПН України. – 2004. – № 1(42) – С. 48.
5. Кириленко С. В. Розвиток педагогічних технологій формування культури здоров'я старшокласників // Рідна школа. – 2003. – № 11(886). – С. 50-55.
6. Молнар М. В. Оптимізація програмно-нормативного забезпечення фізичного виховання у вищих закладах освіти України / М. В. Молнар, Е. М. Сивохоп // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи: зб. наук. статей. – Дрогобич: Коло, 2003. – С. 57-61.
7. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
8. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства: [у 2 ч.] / О. О. Яременко, О. В. Вакуленко, Ю. М. Галустян та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. – Ч. 1. – 160 с.; Ч. 2. – 212 с.
9. Формування навичок здорового способу життя в дітей і підлітків / За ред. Максимова Н. Ю. – К.: Ніка-Центр, 2002. – 280 с.

Романів Л.В., Иванушко Я.Г., Пишак О.В.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ИЗУЧЕНИЕ ПРОЦЕССОВ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИИ КУЛЬТУРЫ БЕЗОПАСНОСТИ И ЗДОРОВЬЯ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы необходимости формирования культуры безопасности и здоровья молодежи на современном этапе развития общества. Исследование и анализ научной литературы отечественных авторов подчеркивают актуальность изучаемой проблемы и наличие основания для становления нового направления – педагогики безопасности в педагогике. Обобщение литературных данных свидетельствует о том, что современное состояние здоровья украинской молодежи является угрозой экономической и национальной безопасности страны. Рассматриваются отдельные аспекты использования здоровьесберегающих образовательных технологий в процессе преподавания дисциплин в высших учебных заведениях. Подчеркивается необходимость формирования у молодежи мотивации формирования культуры здоровья, идеологии сохранения здоровья нации и индивидуального здоровья молодежи, как главного потенциала страны.

Ключевые слова: культура безопасности, здоровьесберегающие технологии, профессиональная подготовка, специалисты, мотивация.

Romaniv L.V., Ivanushko Y.G., Pishak O.V.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE STUDY OF THE PROCESSES OF THE SAFETY AND HEALTH CULTURE MOTIVATION FORMATION DURING THE PROFESSIONAL PREPARATION OF STUDENTS

Summary

The article is focused on the necessity of the formation of the safety and health culture of the young people. The investigation and the analysis of the scientific literature of the authors from Ukraine highlights the actuality of the investigated problem and proves the base of the foundation of new direction of pedagogies, which is the safety pedagogies as the scientific discipline in pedagogies. The review of the state of art proves that the modern health state of Ukrainian youth is the threat for the economical and national security of the country. Separate aspects of the use of safety-saving education technologies in the process of the tutoring in high. The necessity of the motivation of the health culture, nation health preservation ideology and individual health formation of youth is also highlighted.

Keywords: health-preserving technologies, personal and social safety, professional education, professionals, motivation.